

KONYA EYALETİ ILGIN KAZASI'NDA YAŞANAN 1866 DEPREMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hüseyin MUŞMAL*

ÖZET

Ilgın Kazası'nda 5 Mart 1866 Pazartesi günü sabahın erken saatlerinde büyük bir deprem yaşanmıştır. Sarsıntının olduğu saatlerde Ilgın Kaplıcasının sıcak suyu tamamen kesilmiştir. Diğer taraftan depremin şiddetiyle kasabadaki binaların bir kısmı harap olmuş, bir kısmı ise ciddi hasar görmüştür. Depremin etkisini kaybetmesinden sonra, kaza yetkilileri tarafından kasabanın ne durumda olduğu tespit edilebilmiştir. Böylece 1866 depreminde, hasar gören veya yıkılan 33 evle beraber kasaba merkezinde bulunan Piri Hüseyin Bey Cami, Konya-İstanbul yolu üzerinde bulunan Bulasan Köprüsü ve Behlülbey Mahallesi Medresesinin de hasar gördüğü anlaşılmıştır. Ancak ahalinin büyük bir kısmı deprem olabileceği ihtimaliyle evlerinde kalmadıkları, bağ-bahçe ve sokaklarda kurdukları çadırlarda ikamet ettikleri için depremde can kaybı olmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Ilgın, 1866, Deprem, Afet.

ABSTRACT

There was a big earthquake in the early morning on 5th March, 1866 Monday in the Ilgın township. During the earthquake hot water in the hot spring resort was cut off. On the other hand some of the buildings were ruined, some of them were damaged due to the violence of the earthquake seriously. After the earthquake cease to exist, authorities were able to determine the circumstance of the town. As a matter of fact Piri Hasan Bey Mosque, the Bulasan Bridge on the road between Konya and İstanbul and the madrasah of the Behlülbey District were also damaged besides 33 houses. There were not any loss of life because they did not stay in their houses; they have stayed in tents, which they have pitched on streets, in their gardens or vineyards, because of the expectation of earthquake.

Keywords: Konya, Ilgın, 1866, Earthquake, Disaster

Giriş

Deprem, birçok bilimsel disiplinin araştırma alanına girmektedir. Ancak özellikle jeoloji, jeomorfoloji, jeofizik, jeodezi ve sismoloji başta olmak üzere fen bilimleri depremle yakından alakalıdır (Doğan, 2001:5). Diğer taraftan sosyal bilimler ve özellikle tarih bilimi de, geçmişte yaşanan depremlerin etkilerini belirleyebilecek durumdadır. Ayrıca depremlerde yaşanmış olan can ve mal kayıpları ile depremin sosyal ve ekonomik etkileri veya sonuçlarının tespiti de tarihçilerin çalışma alanına girmektedir. Durum böyle olmakla birlikte XX. yüzyıldan önceki örneklerde depremin aletsel büyüklüğü hakkında kesin veriler bulmak mümkün olamayabilir. Ancak yinede geçmişte yaşanmış depremlerle ilgili olarak tarihçilerin ortaya çıkardığı bazı bilgiler, yerbilimciler için önem arzeden depremlerin büyüklüğünü ve merkez üssünü tespit etmeye katkı sağlayacaktır (Ambraseys, Finkel, 2001:99–100). Günümüz teknolojisinde, depremlerin ne zaman gerçekleşeceği tespit edilemiyorsa da nerede ve hatta hangi şiddete olabileceği hakkında bazı tahminler yürütülmektedir. Bu

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi

çerçevede geçmişte yaşanmış deprem tecrübeleri de gelecekte olması muhtemel depremlere ışık tutacaktır (Levy, Salvadori, 2000: 21).

Yeryüzünde yaşayan insanlar, yaşadıkları dünyayı derinden etkileyen ve hatta yeryüzünde birçok değişikliğe sebep olabilen bu hadise hakkında yazılı kaynakların tutulduğu dönemlerden itibaren bilgiler vermişlerdir. Söz konusu bilgiler, günümüzde daha ayrıntılı bir hale dönüşmüş durumdadır. Bu çerçevede Anadolu'da meydana gelmiş olan depremler hakkında Osmanlı Arşivlerinde de bazı belgeler bulmak mümkündür¹. Arşiv belgelerinin bir kısmı, küçük ölçekli veya hasarsız olmasına bakılmaksızın, bölgede hissedilmiş olan depremlerin İstanbul'a bildirilmesi amacıyla tutulmuştur. Nitekim XIX. yüzyılda, depremin gerçekleştiği bölgelerden, yardım talebi başta olmak üzere depremlerin şiddeti ve etkileri ile ne zaman ve ne kadar sıklıkla meydana geldiği gibi bilgilerin ilk fırsatta İstanbul'a bildirildiği anlaşılmaktadır (Bursa, İzmir, Isparta, Kula ve Demirci kazaları örneği için bkz. BOA, Y.A.HUS. Nr. 207/30; lef 1, 2, 3; Y. PRK. UM. Nr. 60/39; DH. MKT Nr. 612/61; Denizli, Burdur, Alaşehir, Akşehir, Akhisar ve Saray kazaları örneği için bkz. Y.A.HUS, Nr. 207/35, lef 1, 2, 3, 4) Diğer taraftan depremler hakkında bilgi veren belgelerin bir kısmı, depremin yaşandığı bölgede meydana gelen hasarların tespiti ve zararların giderilmesi, halkın yaşamını tehdit edecek ölçekte bir mağduriyet varsa bunun ortadan kaldırılması, büyük çapta bir afet meydana gelmiş ise acilen yardım gönderilmesi gibi maksatlara yönelik olarak tertip edilmiş olan yazışmalardır (Konya Eyaleti'nde meydana gelen depremler hakkındaki bazı belge örnekleri için bkz BOA, İ. MVL. Nr. 562/25245; A.MKT. MHM, Nr. 354/43; DH. MKT, Nr. 628/50; Nr. 1388/116; Nr. 600/19; Nr. 1444/34; Nr. 1448/45; Y.PRK. SRN, Nr. 3/50). Bu çalışmada söz konusu belgelerden istifade edilerek, 1866 yılında yaşanmış olan Ilgın depremi üzerinde bir inceleme yapılacaktır.

XIX. yüzyılda küçük bir kazada yaşanan deprem hadisesinin incelenmesi, gelecekte yaşanabilecek depremler konusunda alınabilecek önlemlere katkı sağlamaktan ziyade, 1866 yılındaki depremin bölgede yaşayan ahali ile tarihi dokular üzerindeki tesirlerinin tespit edilmesi amacıyla taşımaktadır. Böylece günümüzde I. dereceden deprem bölgesi olarak nitelendirilen Ilgın ve çevresinde² 1866 yılı depremi ve etkilerinin ne olduğu hakkında bazı değerlendirmeler yapılmış olacaktır. Nihayet bu çalışma ile geçmişte yaşanmış

¹ Söz konusu belgelerden istifade edilerek hazırlanmış bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında: Osmanlı Devleti'nde meydana gelen bazı depremler için bkz. (Kılıç, 1999: 671–678; Ambraseys, Caroline, 2001; Oğuzoğlu, 2001); Osmanlı döneminde İstanbul depremleri için bkz. (Kuzucu, 1999:678- 687; Sakin 2002; Ürekli, 2000)

²Konya ve çevresindeki en önemli faylar Akşehir, Beyşehir, Emirdağ ve Tuz Gölü faylarıdır. Söz konusu fayların dışında Ilgın fayının da içinde bulunduğu çok sayıda fay bulunmaktadır. Bölgenin en önemli fayı olan Akşehir fayının bulunduğu kesim “Argıthanı sismik boşluğu” olarak tanımlanmış ve bu fayın gelecekte önemli depremler oluşturabileceği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte deprem riski açısından Konya il'nin %8'i I. derece, %8'i II. %17'si III. %40'i IV. ve %27'si ise V. derece (tehlikesiz) zon içinde yer almaktadır. Ancak incelemekte olduğumuz 1866 depreminin etkilemiş olduğu Ilgın Kazası, Akşehir, Tuzlukçu ve Doğanhisar ilçeleri ile birlikte Konya bölgesinde, I. derece deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır. (Eren, 2000: 55–57)

depremler hakkındaki literatüre 1866 depremi örneğiyle küçük bir katkı da sağlanmış olacaktır.

I. Deprem Öncesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

1. Deprem Öncesinde Yaşanan Bazı Gelişmeler

Ilgın Kazası'nda yaşanan deprem hadisesinden bir süre önce Ilgın kasaba merkezinde bulunan ılıcanın sularının azalmaya başladığı anlaşılmaktadır (Ilgın Kaplıcası hakkında bilgi için bkz. Atademir, 1948: 6–64; Özdemir, 1959:1–35; Samur, 1992: 21–29; Baten, 2005: 101–109). Bu durum ahaliyi bir süre tedirgin etmiş, ancak ılıcadan gelen sıcak suyun kesilmesi büyük depremin gerçekleştiği döneme kadar devam etmiştir. Söz konusu hadisenin ahali arasında depremin habercisi olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu durumun yer sarsıntılarında ne kadar önce oluştuğu hakkında bir bilgiye tesadüf edilmemiştir (BOA, A. MKT. MHM, Nr. 354/43 lef 2).

5 Mart 1866 tarihinde meydana gelen büyük depremden yaklaşık 40 gün önceden itibaren küçük sarsıntılar yaşanan Ilgın Kasabasında, daha ilk sarsıntılardan itibaren tedirgin olan ahali, büyük bir deprem olabileceği endişesiyle evlerinden dışarıya çıkarak sokaklarda, bağ veya bahçelerinde ikamet etmeye başlamışlardır. Küçük yer sarsıntılarının kesilmemesi üzerine kasabada oluşan tedirginlik ve heyecan artarak devam etmiştir. Bu süreçte halkın büyük bir çoğunluğu günlerini dua ederek geçirmiş ve camilerde özellikle Cuma namazlarında toplu dualar yapılmıştır. Ahali arasında oluşan heyecanın ortadan kaldırılması maksadıyla kaza ve eyalet ileri gelenlerinin çeşitli girişimleri olmuş ve bu çerçevede kasabada suyu kesilen ılıca etrafında kuyular kazılmak suretiyle sıcak suyun hareketleri gözlemlenmeye başlamıştır. Ilica etrafında kazılan kuyularda sıcak suyun bulunması da heyecanın önüne geçememiştir (BOA, A.MKT. MHM, Nr. 354/43 lef 2). Zira ılıcanın suyunu akmaya başlaması deprem tehlikesinin ortadan kalktığını göstermiş olacak ve ahalinin tedirginliği sona erecektir. Ancak büyük depremin olduğu gün kuyuların suları da tamamen çekilmiştir. Bu durum 31 Ocak 1855 tarihinde Bursa'da yaşanan şiddetli deprem sırasında Bursa civarındaki ılıcaların suyunun kesilmesi hadisesine benzerlik göstermektedir (Oğuzoğlu, 2001: 81). Benzer şekilde 1894 yılında yaşanan depremde Yalova'da Kuru Kaplıcası'nın sularının kesilerek akşama kadar akmadığı bilinmektedir (Ürekli, 2000: 27).

2. Depremin Gerçekleşmesi ve Sonrasındaki Hadiseler

Daha önce ifade edildiği gibi Ilgın kaza merkezinde 27 Ocak 1866 tarihinden itibaren gece ve gündüz aralıklarla çeşitli yer sarsıntıları yaşanmaya başlamıştır. Yer sarsıntıları yaklaşık 40 gün boyunca aralıklarla devam etmiş, ancak bu süreçte büyük bir sarsıntı yaşanmamıştır. Diğer taraftan 2 Mart 1866 tarihinde gece başlayan sarsıntılar sabaha kadar devam etmiş ve bu tarihte beş defa küçük ölçekte yer sarsıntısı yaşanmıştır. Bu tarihten üç gün sonra 4 Mart Pazar gününü 5 Mart Pazartesi gününe bağlayan gece sabaha kadar yaklaşık 10 defa yer sarsıntısı gerçekleşmiştir. Bu küçük sarsıntıların akabinde 5 Mart Pazartesi günü sabah saat 8 civarında büyük bir deprem olmuş ve deprem neticesinde Ilgın

Kasabasında ciddi boyutlarda hasar meydana gelmiştir. Depremi yaşayanların ifadesine göre depremin gerçekleştiği anda yeraltından 5–10 top atılmışçasına³ şiddetli sesler duyulmuş ve kısa bir süre sonra deprem meydana gelmiştir (BOA, Nr. 354/43 lef 2). Benzer şekilde 1894 yılında İstanbul’u da etkileyen büyük depremde, sarsıntıdan bir iki saniye önce sanki kaldırım üzerinden süratle birçok arabalar geçiyormuşçasına, yeraltından şiddetli sesler duyulduğu bilinmektedir (Sakin, 2002:56).

Arşiv kayıtlarında depremin merkez üssü veya şiddeti konusunda herhangi bir veri bulunmamakla beraber, 1866 yılındaki depremde meydana gelen yer hareketleri ve depremin etkilerinin V veya VI şiddetindeki depremlere uygunluk gösterdiği anlaşılmaktadır (Atabey, 2000:25; Doğan, 2001:9). Dolayısıyla 1866 depreminin büyüklüğünün V ila VI arasında olduğu söylenebilir⁴.

II. Depremin Etkileri

5 Mart 1866 tarihinde yaşanan büyük deprem öncesinde ahali, küçük sarsıntıların da etkisiyle her an deprem yaşanabileceği ihtimaline karşı tetikte oldukları ve günün büyük bir bölümünü dışarıda geçirdikleri için deprem sırasında can kaybı yaşanmamıştır. Ancak deprem neticesinde kasabada bulunan hanelerin çoğu zarar görmüştür. Bu çerçevede, Huşî, Turâbî, Kasap Ali, Behlülbey, Balı Fakih, Uçarı, Şeyh Bedreddin, Zincirli, Şeyh Carullah, Ahi Evran, Köşk, Çavuş ve Şeyh Vefa mahallerinde bulunan bazı evler tamamen yıkılmış, Pir Hüseyin Bey Cami’nin⁵ minaresi ve Behlülbey Mahallesindeki medrese ile Posta Caddesi üzerinde bulunan Bulasan Köprüsü önemli ölçüde hasar görmüştür⁶. Evleri yıkılan ahali bu süreçte bağ, bahçe ve sokaklarda palan ve araba örtülerinden yaptıkları çadırlarda ikamet etmeye başlamışlardır (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 1).

İlgın kasabasını doğrudan etkileyen 1866 depreminin çevre kent ve kasabalarda ne tür etkiler yaptığı hakkında kayıtlarda herhangi bir bilgiye

³Bilindiği gibi deprem sırasında, bir kırık boyunca biriken enerjinin boşlamasıyla çevreye sismik dalgalar yayılmaktadır. Deprem dalgaları olarak nitelenen bu sismik dalgalar, önce hafif bir sarsıntı ile yer içerisinden gelen top seslerini andıran gürültüler şeklinde hissedilmektedir (Bkz. Atabay, 2000:20)

⁴ İstanbul Kandilli Rasathanesi’nin yayınları arasında çıkan 1850–1960 yılları arasındaki depremlere dair katalogda 1866 yılı sonlarında Konya merkezli bir depremden bahsedilmektedir. Depremin şiddeti ise 4.9 olarak kayıtlara yansımıştır Söz konusu kaydın İlgın Kazası’ndaki depremi ifade edip etmediği bilinmemektedir (Öcal, 1968:37).

⁵ Pir Hüseyin Bey Cami, bugün çarşı içinde kendi ismiyle anılan mahallede bulunmaktadır. Etrafı zamanla yol çalışmaları nedeniyle doldurulduğundan zeminden yaklaşık 1,5 m aşağıda kalmış ve bu nedenle ahali tarafından Çukur Cami diye de anılır olmuştur. XV. yüzyılda Karamanoğulları döneminde Turgut oğlu Pir Hüseyin Bey tarafından 1422–23 yıllarında yaptırılmış olan caminin bugün minber ve minaresi dışındaki organları tamamen yenilenmiştir. Caminin mimari ve tezyin özellikleri için bkz. (Samur, 1992:15–17; Boran, 2000:37-39); Caminin vakıfları ve görevlileri için bkz. (Özdemir, 2005:35-39); Pir Hüseyin Bey hakkında bilgi için bkz. (Oral, 1956:43; Sümer, 1998:120-122)

⁶ Bulasan veya Bolasan adıyla anılan köprü, Konya-İstanbul İstikametinde Horozlu Han, Dokuzun Han, Kadın Han’dan sonra Argıthanı’na ulaşılan yol üzerinde İlgın Kasabası’nda bulunmaktadır. Dolayısıyla köprü önemli bir geçiş güzergahında bulunmaktadır (Boran, 2001:26)

Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda Yaşanan 1866 Depremi Üzerine Bir İnceleme

şimdilik tesadüf edilmemiştir. Ancak 1866 depremi neticesinde köy ve kasabalarda -ekler bölümünde tablo halinde ayrıntıları verilen örneklere- benzer hasarların oluştuğu düşünülebilir. Elbette ki bu durumu teyit edecek başka bilgilere ulaşmak daha sağlıklı değerlendirmelere imkân tanıyacaktır.

III. Deprem Sonrasındaki Faaliyetler

5 Mart 1866 tarihinde meydana gelen deprem Ilgın Kazası müdürlüğü tarafından derhal Konya eyalet merkezine bildirilmiş ve yardım talep edilmiştir. Konya Eyaleti yöneticileri, durumu devlet merkezine iletmış ve Ilgın Kasabası'nda yaşanan deprem neticesinde ahalinin evlerinin yıkıldığını, evleri yıkılanların başlarını sokacakları haneleri bulunmadığından açıkta kaldıklarını, ahalinin fakir ve ihtiyaç sahibi kişiler olduğunu ifade ederek afetzedelere yardım edilmesini istemiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 3). Osmanlı Devleti yönetimi, Konya Eyaleti'nden gelen bu acil yardım çağrısına cevap vermiş ve öncelikle bölge de hasar tespiti yapılmasını istemiştir. Hasar tespiti raporunda, kasabada zarar gören binaların ne durumda bulunduğunu, ne kadarının yıkıldığını veya ne kadarının zarar gördüğünü, haneleri zarar görenlerin kimler olduğunu ve bu kişilerin kendi masraflarını karşılayıp karşılamayacaklarını bildirilmesi de talep edilmiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 4).

1. Deprem Sonrasındaki Hasar Tespitleri

Konya Eyaleti yöneticileri merkezden aldıkları emre binaen devlet tarafından yapılacak yardımların miktarının belirlenebilmesi için Ilgın Kazası Müdürlüğü'nden depremin zararlarının tespitini içeren bir keşif yapılmasını istemiştir. Nihayet, Ilgın Kazası İdare Meclisi üyeleri ve kaza müdürünün bizzat yaptığı incelemeler neticesinde depremin zararlarını ve yapılacak inşaatlarının masraflarını içeren bir keşif raporu hazırlanmıştır. Söz konusu rapor neticesinde, deprem sırasında:

- 1-Pir Hüseyin Bey Camii'nin minare şerefesinin bir tarafının yıkıldığı ve minarenin doğu yönüne doğru kaydığı⁷,
- 2- Behlülbey Mahallesi'ndeki medresenin⁸ arka duvarlarının yıkıldığı,
- 3-Posta Caddesi'nde bulunan Bulasan Köprüsü'nün gözlerinin zarar gördüğü ve köprü'nün önemli bir geçiş güzergâhında bulunması sebebiyle bir an evvel tamir edilmesi gerektiği,
- 4- Zincirli Mahallesi'nde bulunan Hüseyin Evla(?) Mescidi'nin⁹ duvarının yıkıldığı,

⁷ Söz konusu minare, minberle birlikte XV. yüzyılda yapılmış olan Pir Hüseyin Camii'nin günümüze kadar orijinalliğini muhafaza etmiş iki önemli bölümü olarak gösterilmektedir. Minare ilk bakışta kısa ve kalın gövdesiyle Selçuklu minarelerini hatırlatmaktadır. Ancak sonraki tarihlerde cami minaresine ait şerefesinin kesme taş plakalardan oluşan sade korkuluklarının demirlerle birbirine bağlandığı bilinmektedir. Özellikleri için bkz.(Samur; 1992:16)

⁸ Hurufat defterlerinden hareketle yapılan bir çalışmada Ilgın'da bir medresenin bulunduğu ifade edilmiş; ancak adı ve yeri tespit edilememiştir.(Özdemir, 2005:85)

Hüseyin MUŞMAL

5- Kasaba sakinlerinden bazılarının evleri, samanlıkları, ahırları ile çardaklarının yıkıldığı, bazılarının ise duvarlarının çatladığı ve neticede çeşitli mahallerde toplam 33 hanenin hasar gördüğü tespit edilmiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 1).

Hasar tespitiyle birlikte bu tespitler gereğince yapılacak olan inşaatların masrafları da tespit edilmiştir. Bu çerçevede Ilgın Kazası müdürlüğü tarafından yapılan keşif neticesinde; Bulasan Köprüsü'nün 5000 kuruş, medrese ve mescit duvarlarının 1300 kuruş, yıkılan ve zarar gören evlerin ise 22.800 kuruş olmak üzere toplam 29.100 kuruşa tamir edilebileceği tahmin edilmiştir. Aşağıda söz konusu yapıların tamir masraflarının detaylarına yer verilecektir.

a. Köprü-Medrese ve Mescidin Tamir Masrafları

Depremde zarar gören Bulasan Köprüsü, Behlülbey Medresesi ve Hüseyin Evla(?) Mescidi'nin tamiri için yapılacak olan masraflar aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

1-Köprü'nün tamirinde kullanılmak üzere alınacak olan kireç için 750 kuruş;

2-Köprü'nün tamirinde çalışacak olan ustanın günlüğü 100 kuruştan, 15 gün hesabıyla 1500 kuruş;

3-Köprü'nün tamirinde çalışacak olan 6 ameleye verilecek toplam ücret 2100 kuruş,

4-Köprüde kullanılacak kireç ve taşları çektirmek için araba ücreti 650 kuruş olmak üzere toplam 5000 kuruş,

5-Behlülbey Mahallesi Medresesi'nin arka duvarı için 600 kuruş,

6-Zincirli Mahallesi Hüseyin Evla(?) Mescidi'nin duvarı için 700 kuruş toplam 1300 kuruş, olmak üzere köprü medrese ve mescidin 6300 kuruşa tamir edilebileceği tespit edilmiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 2).

b. Evleri Zarar Görenlerin Tamir Masrafları

1866 yılında meydana gelen depremin Ilgın Kasabasındaki çeşitli mahallerde bulunan bazı evleri tamamen yerle bir ettiği gibi, bazı evlerde çeşitli hasarlara sebep olduğu daha önce ifade edilmişti. Kayıtlarda depremde zarar gördüğü ifade edilen 33 ev bulunmaktadır. Ancak bu tarihte kasabanın hane sayısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Diğer taraftan 1844 yılında kasabada bulunan 16 mahalle de toplam 396 hane bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁰. Dolayısıyla 1866 tarihinde hane sayısının hemen hemen aynı olabileceği düşünülebilir. Şu halde kasabada 390-400 civarında bir hane bulunduğu göz

⁹ Ilgın hakkında yayımlanmış olan çalışmalarda bu isimle anılan bir mescide tesadüf edilmemiştir. Ancak Hurufat defterlerinden yararlanılarak yapılan bir çalışmada, Zincirli Mahallesi'nde iki ayrı mescitten bahsedilmektedir(Özdemir, 2005:50-51).

¹⁰ Bu tarihte kasabada bulunan mahalleler ve hane sayıları şöyledir. Kasap Ali 59, Huşi 43, Balı Fakih 31, Zincirli 28, Çavuş 26, Cumrad (?) 25, Turabi 24, Köşk 21, Behlülbey 20, Şeyh Bedreddin 20, Uçarı 19, Şeyh Carullah 17, Cami-i Atik 12, Ahi Evran 9, Hacı Satılmış 7 ve Şeyh Vefa 7 hane olmak üzere toplam 396 hanedir. BOA, MLVRD.TMT, Nr. 10060, 10061, 10062, 10063, 10064, 10064, 10064, 10065, 10069, 10070, 10071, 10072, 10073, 10077,10078, 10082, 10092, 10094.

Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda Yaşanan 1866 Depremi Üzerine Bir İnceleme

önüne alınarak 1866 depremi sırasında evlerin yaklaşık %10'unun yıkıldığı veya hasar gördüğü söylenebilir. Nitekim bu tarihte Turâbî Mahallesi'nden 5, Huşî, Balı Fakih ve Kasap Ali Mahalleri'nden 4'er, Zincirli ve Çavuş Mahalleleri'nden 3'er, Behlülbey, Şeyh Carullah ve Köşk Mahalleleri'nden 2'şer, Uçarı, Şeyh Bedreddin, Ahi Evran ve Şeyh Vefa Mahallesi'nden 1'er olmak üzere, toplam 33 hane yıkılmış veya ciddi hasar görmüştür. 25 hanenin ikamet ettiği Cumrad(?) Mahallesi ile 7'şer hanenin bulunduğu Cami-i Atik ve Hacı Satılmış mahallerinde herhangi bir hasar tespit edilmemiştir. Diğer taraftan hane sayısı göz önüne alındığında Turâbî Mahallesi'nin kasabada en fazla hasar gören mahalle olduğu anlaşılmaktadır¹¹.

Evleri hasar görenler arasında, Şeyh Vefa Mahallesi'nden Zabit Ahmet'in 2 katlı ve 4 odalı evi tamamen yıkılmış olup en yüksek orandaki hasar bu evde tespit edilmiştir. Zabit Ahmet'in evi yaklaşık 1500 kuruşa yapılabilecektir. Yine Huşî Mahallesi'nden Resul Ali'nin evi tamamen yıkılmış olup 1500 kuruşa ve Kasap Ali Mahallesi'nde ikamet eden Ağracıoğlu Halil Edhem'in evi ise ancak 1200 kuruşa tamir edilebilecektir. Kasabada evleri zarar gören diğer sakinlerin tamir masrafları ise 400 ila 800 kuruş arasında değişmektedir. Böylece yapılan keşif neticesinde, kasabada evleri zarar görenlerin masraf toplamı 22.800 kuruş olmak üzere 1866 depreminin yaralarını sarmak için gerekli olan miktarın 29.100 kuruş olduğu tespit edilmiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 1)¹².

Tablo 1'de detaylarına yer verilen keşif raporu Konya Eyaleti tarafından İstanbul'a gönderilmiş ve tespit edilen masraflar uygun görülerek Meclis-i Vala'ya sevk edilmiştir (BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 5). Meclis Vala'da, yapılan inceleme neticesinde, deprem sonrasında hazırlanan keşif raporunda tespit edilen 29.100 kuruşun yarısının mal sandığından ve diğer yarısının ise bölgedeki yardım severlerden karşılanması yönünde karar alınmış ve söz konusu karar 24 Ekim 1866 tarihinde Konya Valiliği'ne bildirilmiştir (BOA, A. MKT. MHM, Nr. 365/80).

Sonuç

I. derece deprem bölgesinde bulunan Ilgın ve çevresinde 1866 depreminin büyüklüğü hakkında Osmanlı Arşivi kayıtlarında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak söz konusu depremin etkileri göz önüne alındığında, depremin büyüklüğünün V ila VI arasında olduğu tahmin edilebilir.

Kasaba merkezinde bulunan kaplıcalardaki sıcak sularının çekilmesinden hemen sonra başlayan ve yaklaşık 40 gün süren küçük yer sarsıntıları nedeniyle Ilgın Kasabası'nda yaşayan ahalinin fazlasıyla tedirgin olduğu ve korku içerisinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte ahali camilerde dua etmekle birlikte kaplıcanın etrafına kazdıkları kuyularda sıcak suyun seviyesini de gözlemleyerek deprem tehlikesinin devam edip etmediğini tespit etmeye çalışmıştır. Küçük

¹¹ Bu konuda ekler bölümünde bulunan Tablo 1'e bakılabilir.

¹² Ekler bölümünde Tablo 1'de hasar tespiti neticesinde tamir edilecek hanelerin sahipleri ve tamir masraflarının ayrıntılarına yer verilmektedir.

sarsıntılar nedeniyle ahalinin büyük bir kısmı evlerinde kalmadıkları ve bağ-bahçe ve sokaklarda kurdukları çadırlarda ikamet ettikleri için 5 Mart 1866 tarihinde meydana gelen depremde can kaybı yaşanmamıştır. Ancak depremin şiddetiyle kasabadaki binaların yaklaşık %10'u kullanılamaz hale gelmiştir. Bununla birlikte kasaba merkezinde bulunan Piri Hüseyin Bey Cami, Hüseyin Evla Mescidi, Konya-İstanbul yolu üzerinde bulunan Bulasan Köprüsü ve Behlülbey Mahallesi Medresesi gibi tarihi yapılar da hasar görmüştür. Deprem sonrasında kaza yetkilileri tarafından hasarların tespitini ve inşaa masraflarını içeren bir keşif raporu hazırlanmış ve söz konusu rapor İstanbul'a gönderilmiştir. Rapor neticesinde Ilgın Kasabasında meydana gelen hasarların yaklaşık 30.000 kuruş karşılığında tamir edilebileceği anlaşılmıştır.

Ilgın Kasabası'nda yaşanan depremin gerçekleştiği tarihten raporun hazırlanması ve onaylanması arasında yaklaşık 6-7 ay gibi bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu zaman diliminde hali vakti yerinde olanların evlerini yeniden inşa etmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ancak kış mevsiminin tamamen sona ermediği bir süreçte ahalinin geçimini nasıl temin ettiği, evleri tamamen yıkılanların veya hasar görenlerin nerde ikamet ettikleri hakkındaki bilgilerden şimdilik yoksun bulunmaktayız. Yine de depremden doğrudan etkilenen 33 hane ve yaklaşık 150 kişinin bu süreçte kasabadaki akrabaları veya komşularının evlerinde ikamet ettiği düşünülebilir. Netice de depremde zarar görenler sıkıntılarını veya ihtiyaçlarını gerek mal sandığından ve gerekse yardım severlerin katkıları ile kısmi ölçülerde gidermişlerdir.

Deprem neticesinde zarar gören tarihi yapıların bir süre sonra onarıldığı anlaşılmaktadır. Bunlar arasında bulunan minare şerefesinin bir tarafının deprem sırasında yıkılması ve minarenin doğu yönüne kayması suretiyle zarar görmüş olan Pir Hüseyin Bey Camisi de tamir edilmiştir. Nitekim bugün cami hakkında sanat tarihçileri tarafından yapılmış olan çalışmalarda söz konusu caminin minberi ve özellikle minaresinin orijinal olduğu, ancak sonraki tarihlerde cami minaresine ait şerefenin kesme taş plakalardan oluşan korkuluklarının demirlerle birbirine bağlandığı ifade edilmektedir. Bu durum söz konusu şerefenin depremler neticesinde gördüğü tamirlerden sonra, daha sağlam bir hale getirilmesi amacıyla demirlerle birbirine bağlanmış olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan 1866 yılında faaliyette olduğu bilinen başta Lala Mustafa Paşa Külliyesi olmak üzere Ilgın Kasabasındaki diğer tarihi yapıların, cami mescit, türbe ve çeşmelerin zarar gördüğü hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum, yapı malzemeleri ve yapı tekniği gibi özelliklerinin farklılığı nedeniyle kasabadaki sivil yapıların dayanıksız olduğu halde, söz konusu tarihi yapıların en azından V veya VI şiddetindeki depremlere dayanabilecek ölçüde sağlam bir şekilde yapıldığını da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, 1866 depreminin incelenmesi neticesinde Ilgın ve çevresinde günümüze intikal etmiş olan tarihi yapıların 1866 depreminden ne surette etkilendiği hakkında bazı bilgiler verilmiş, devlet yetkililerinin ve mahalli idarecilerin ahalinin ihtiyaçları ve afetler karşısındaki tavır ve davranışları hakkında bazı tespitler yapılmıştır.

Kaynakça

I-Arşiv Kaynakları

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, A.MKT. MHM, Nr. 354/43, lef 1 ve 2; Nr. 365/80.
BOA, İ. MVL, Nr. 562/ 25245, lef 1, 2, 3, 4, 5.
BOA, DH. MKT, Nr. 600/19; Nr 612/61; Nr 628/50; Nr. 1388/116; Nr. 1444/34; Nr. 1448/45;
BOA, Y.A.HUS, Nr. 207/30 lef 1, 2, 3; Nr. 207/35, lef 1, 2, 3, 4.
BOA, Y.PRK. SRN, Nr. 3/50.
BOA, Y. PRK. UM. Nr. 60/39.
BOA, ML VRD. TMT, Nr. 10060, 10061, 10062, 10063, 10064, 10064, 10064, 10065, 10069, 10070, 10071, 10072, 10073, 10077,10078, 10082, 10092, 10094.

II-Yayımlanmış Kaynaklar

- AMBRASEYS, N. N, Finkel CAROLINE, (2001), “1500–1800 Döneminde Balkanlar'ın Depremselliği Üzerine Yayımlanmamış Osmanlı Arşiv Bilgileri”, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*, (Edt. Elizabeth ZACHARIADOU, Çev. Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
ATABAY, Eşref, (2000), *Deprem*, Ankara: MTA Yayınları.
ATADEMİR, S. Ragıp, (1948), *Konya-Ilgın Kaplıcası*, Konya.
BATEN, Osman, (2005), *Ilgın(Konya) İlçe Merkezi'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya.
DOĞAN, Yedigâr, (2001), “Bursa Yöresinin jeolojik-jeomorfolojik Yapısının Depremselliği Üzerine Bir Araştırma”, *Bursa Yöresinin Depremselliği ve Deprem Tarihi*, (Edt. Dr. Nurcan ABACI), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, s. 5–61.
EREN, Yaşar, (2000), “Konya Bölgesinin Depremsellik Özellikleri”, *Geoteknik İncelemelerin Mühendislikteki Önemi Deprem ve Zemin Açısından Konya*, (Edt. Prof. Dr. Halil BAŞ), Konya, s. 54–65.
(2001), *Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın*, (Edt. Yrd. Doç Dr. Ali BORAN, Yrd. Doç. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU, Dr. Ahmet ÖGKE) Ilgın.
KILIÇ, Orhan, (1999), “Mühime Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler”, *Osmanlı*, V, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, s.671–677.
KUZUCU, Kemalettin, (1999), “Osmanlı Döneminde İstanbul Depremleri”, *Osmanlı*, V, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, s.678–687.
LEVY, Matthys, Mario Salvadori, (2000), *Deprem Kuşağı, Deprem Nedir? Ne Değildir?*, (Çev. Turgut Gürer), İstanbul: Doğan Yayınları.
OĞUZOĞLU, Yusuf, (2001), “Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre 1855 Bursa Depremi”, *Bursa Yöresinin Depremselliği ve Deprem Tarihi*, (Edt. Dr. Nurcan ABACI), Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, s.81–88.

Hüseyin MUŞMAL

ORAL, M. Zeki, (1956), “ Turgutoğulları, Eserleri ve Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. III, Ankara, s. 31–64.

ÖCAL, Nevzat, (1968), *Türkiye'nin Sismisitesi ve Zلزele Coğrafyası, 1850–1960 Yılları İçin Türkiye Zلزele Katalogu*, İstanbul: İstanbul Kandilli Rasathanesi Sismoloji Yayınları.

ÖZDEMİR, Osman, (1959), *İlgın Kablıcasının Tarihçesi*, Konya: Yıldız Basımevi.

ÖZDEMİR, Gazi, (2005), *Hurufat Defterleri Işığında İlgın*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

SAKİN, Orhan, (2002), *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

SAMUR, Tahsin, (1992), *İlgın'da Türk Devri Yapıları*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

SÜMER, Faruk, (1998), “Turgutlular”, *İslam Ansiklopedisi*, XII/II, İstanbul, s.120–122.

ÜREKLİ, Fatma, (2000), *İstanbul'da 1894 Depremi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Konya Eyaleti Ilgın Kazası'nda Yaşanan 1866 Depremi Üzerine Bir İnceleme

Ekler:

Tablo 1: 1866 Depreminde Hanesi Zarar Görenler ve İnşa Masrafları

Mahalle Adı	Hane Sahibi	Binanın Durumu	Masrafı
Turâbî	Kerim Oğlu Veli	Çardak ve 1 göz hanesi	700 kuruş
Turâbî	Çomakoğlu Ayşe Hatun	Çardak ve 1 göz hanesi	700 kuruş
Turâbî	Kaymakoğlu Mehmed	1 göz hanesi	400 kuruş
Turâbî	Tulpek(?) Abdurrahman	Duvarlarıyla beraber 1 göz hanesi	600 kuruş
Turâbî	Kocabıçağın Ahmed	1 göz hanesi	400 kuruş
Huşî	Emine Hatun	2 göz hanesi	500 kuruş
Huşî	Molla Ali	2 göz hanesi	700 kuruş
Huşî	Resul Halil	2 göz hanesi	1500 kuruş
Huşî	Ahmet oğlu Halil	1 göz hanesi	400 kuruş
Balfakih	Hacı Yakup Oğlu Yakub	2 göz hanesi	800 kuruş
Balfakih	Kara Mehmed'in Osman	2 göz hanesi	700 kuruş
Balfakih	Meryem Hatun	2 göz hanesi	700 kuruş
Balfakih	Karaçoroğlu Ali	2 göz hanesi	600 kuruş
Kasap Ali	Ağracıoğlu(?) Halil Edhem	Duvarlarıyla beraber hanesi	1200 kuruş
Kasap Ali	Abioğlu Ali	Yazlığı ve 1 göz hanesi	400 kuruş
Kasap Ali	Koca Ali	Duvarlarıyla beraber 1 göz hanesi	600 kuruş
Kasap Ali	Kodaşoğlu Mehmed	Samanlık ve 1 göz hanesi	700 kuruş
Çavuş	Kurd Ali oğlu	2 göz hanesi	600 kuruş
Çavuş	Hacı Osman	Duvarlarıyla beraber 1 göz hanesi	800 kuruş
Çavuş	Koca Osman	Samanlık ve 1 göz hanesi	600 kuruş
Behlülbey	Kör Mehmed	Sayfiye ve 1 göz hanesi	500 kuruş
Behlülbey	Seyyid Ahmed	Samanlık ve 2 göz hanesi	800 kuruş
Köşk	Zabit Seyyid	Hanesinin bazı kısımları	600 kuruş
Köşk	Zabit Ali	Ahır ve 1 göz hanesi	500 kuruş
Zincirli	Kocazade oğlu Osman	Çardak ve 1 göz hanesi	600 kuruş
Zincirli	Sisam(?) oğlu Hacı Seyyid	1 göz hanesi	500 kuruş
Şeyh Carullah	Arabacı oğlu Musa	2 göz hanesi	800 kuruş
Şeyh Carullah	Delî Ahmed oğlu Osman	Hanesinin bazı bölümleri	800 kuruş
Şeyh Vefa	Zabit Ahmed	2 katlı, 4 göz hanesi	1500 kuruş
Şeyh Bedreddin	Hacı Mehmed'in İbrahim	2 göz hanesi	800 kuruş
Uçarı	Ömer	2 göz hanesi	700 kuruş
Ahi Evran	Telli Anik(?) ve oğlu	1 göz hanesi	500 kuruş